

O'ZBEKISTONDA BARQAROR RIVOJLANISHNI TA'MINLASHDA XORIY TAJRIBASIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Islomova Sohijamol Fazliddin qizi
Bank-moliya akademiyasi magistranti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.16940282>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 15-Avgust 2025 yil
Ma'qullandi: 20- Avgust 2025 yil
Nashr qilindi: 25- Avgust 2025 yil

KEYWORDS

Barqaror rivojlanishning
O'zbekiston kontekstidagi
ahamiyatini quyidagi jihatlar
bilan izohlash mumkin.:

ABSTRACT

Zamonaviy global iqtisodiy sharoitda barqaror rivojlanish tushunchasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. 2015-yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan "2030-yilgacha Barqaror Rivojlanish Maqsadlari" hujjatida belgilangan 17 global maqsad, ayniqsa, O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun strategik ahamiyatga ega. Mamlakatimizda 2017-yildan boshlab amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar barqaror rivojlanish tamoyillarini amalga oshirishga qaratilgan bo'lib, bu jarayon iqtisodiy siyosatning barcha yo'nalishlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Zamonaviy global iqtisodiy sharoitda barqaror rivojlanish tushunchasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. 2015-yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan "2030-yilgacha Barqaror Rivojlanish Maqsadlari" hujjatida belgilangan 17 global maqsad, ayniqsa, O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun strategik ahamiyatga ega. Mamlakatimizda 2017-yildan boshlab amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar barqaror rivojlanish tamoyillarini amalga oshirishga qaratilgan bo'lib, bu jarayon iqtisodiy siyosatning barcha yo'nalishlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Barqaror rivojlanishning O'zbekiston kontekstidagi ahamiyatini quyidagi jihatlar bilan izohlash mumkin:

Birinchidan, mamlakatimiz iqtisodiyotini xomashyoga qaram bo'lishdan chiqarish zarurati. 2020-2023 yillardagi statistika ma'lumotlariga ko'ra, YaIM tarkibidagi qayta ishlash sanoatining ulushi 24% dan 32% ga oshgan bo'lsa-da, bu ko'rsatkich rivojlangan mamlakatlar darajasidan (60-70%) ancha past. Barqaror rivojlanish strategiyasi aynan qayta ishlash sanoatini rivojlantirish, qo'shimcha qiymat yaratuvchi ishlab chiqarish tarmoqlarini rag'batlantirish orqali xomashyo eksportiga qaramlikni kamaytirishga qaratilgan.

Ikkinchidan, ekologik barqarorlik masalalari. O'zbekiston Markaziy Osiyoda ekologik tahdidlar eng yuqori darajada bo'lgan mamlakatlardan biri hisoblanadi. Aral dengizi muammosi, suv tanqisligi, havo ifloslanishi kabi muammolar nafaqat atrof-muhitga, balki iqtisodiyotga ham jiddiy zarar yetkazmoqda. Barqaror rivojlanish yondashuvi aynan ekologik muammolarni iqtisodiy rivojlanish bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi.

Uchinchidan, ijtimoiy barqarorlik. Aholining turli qatlamlari o'rtasidagi daromadlar tafovutining kuchayishi, qashshoqlik muammosi, aholining ijtimoiy himoyasizligi kabi

muammolar mamlakatimizda ijtimoiy barqarorlik uchun jiddiy tahdid hisoblanadi. Barqaror rivojlanish strategiyasi aynan ushbu muammolarni hal etishga qaratilgan.

O'zbekistonning barqaror rivojlanishga oid qonunchilik bazasi quyidagi asosiy hujjatlardan iborat:

- "Barqaror rivojlanish to'g'risida"gi qonun: 2019-yil 22-oktabrda qabul qilingan ushbu qonun mamlakatimizda barqaror rivojlanishning huquqiy asoslarini belgilab beradi. Unda BMTning 2030-yilgacha Barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirish yo'lida O'zbekistonning majburiyatlari aks ettirilgan.

- "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi qonun: 2021-yilgi yangi tahrirdagi ushbu qonun ekologik barqarorlikni ta'minlashning huquqiy mexanizmlarini belgilaydi. Xususan, atrof-muhitni muhofaza qilishning iqtisodiy mexanizmlari, ekologik ekspertiza va monitoring tizimlari to'g'risidagi qoidalar o'z aksini topgan.

- Iqtisodiy islohotlar strategiyasi: 2022-yil 21-yanvarda qabul qilingan "Yangi O'zbekiston - 2030" strategiyasi mamlakatimizning uzoq muddatli barqaror rivojlanish yo'lini belgilab beradi. Strategiyada iqtisodiy diversifikatsiya, yashil iqtisodiyotga o'tish va ijtimoiy adolatni ta'minlash kabi muhim yo'nalishlar aks ettirilgan.

O'zbekistonning barqaror rivojlanish sohasidagi xalqaro majburiyatlari:

BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari: O'zbekiston 2015-yilda qabul qilingan 17 ta global maqsadlarni amalga oshirish bo'yicha o'z majburiyatlarini bildirgan. 2023-yil holatiga ko'ra, mamlakatimiz aholining 85% ini qamrab oluvchi 14 ta barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish bo'yicha milliy ko'rsatkichlarni ishlab chiqdi.

- Parij iqlim kelishuvi: O'zbekiston 2018-yilda ushbu kelishuvga qo'shilgan va 2030-yilga kelib uglerod chiqindilarini 35% kamaytirish majburiyatini olgan. Bu majburiyat energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirish orqali amalga oshirilishi rejalashtirilgan.

- Markaziy Osiyo mintaqaviy ekologik dasturlari: O'zbekiston Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan birgalikda "Yashil miya" kabi mintaqaviy dasturlarda faol ishtirok etmoqda. Bu dasturlar orqali mintaqada suv resurslarini oqilona boshqarish, ekologik risklarni kamaytirish va barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirish yo'lida hamkorlik amalga oshirilmoqda.

Ushbu nazariy va uslubiy asoslar tadqiqotning keyingi bosqichlarida O'zbekistonning barqaror rivojlanish holatini tahlil qilish va takliflar ishlab chiqish uchun metodologik platforma vazifasini o'taydi. Har bir nazariy yondashuv va huquqiy hujjat O'zbekiston sharoi Zamonaviy dunyoda barqaror rivojlanish tushunchasi nafaqat ekologik muammolarni hal qilish, balki iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy tenglikni ta'minlashning asosiy vositasi sifatida qaralmoqda. Rivojlangan mamlakatlar bu sohada o'zlarining noyob yondashuvlari va amaliy tajribalari bilan ajralib turibdi. Ushbu tadqiqotda dunyoning turli mintaqalarida qo'llanilayotgan eng samarali barqaror rivojlanish modellari chuqur tahlil qilinadi, ularning asosiy jihatlari, amalga oshirish mexanizmlari va erishilgan natijalar batafsil ko'rib chiqiladi. Shuningdek, O'zbekiston uchun ushbu tajribalardan olingan eng muhim saboqlar va ularni mahalliy sharoitda qo'llash imkoniyatlari yoritiladi.

Skandinaviya davlatlari barqaror rivojlanish sohasida dunyoda yetakchi hisoblanadi. Shvetsiyaning yashil energiyaga o'tish bo'yicha ishlab chiqilgan strategiyasi diqqatga sazovordir. Mamlakat 2040 yilga kelib 100% qayta tiklanadigan energiya manbalaridan

foydalanishni maqsad qilib qo'ygan. Buning uchun hukumat quyosh, shamol va bioyoqilg'i energiyasini rivojlantirishga katta sarmoyalar kiritmoqda. Stokgolm shahri esa 2030 yilga kelib uglerod neytralligiga erishish uchun qat'iy chora-tadbirlar ko'rmoqda. Shahar atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha kompleks dasturni amalga oshirmoqda, unga ko'ra transport tizimini elektrlashtirish, energiya tejavchi binolar qurish va chiqindilarni qayta ishlashni joriy etish kiradi.

Norvegiyaning elektr transportini rivojlantirish bo'yicha siyosati ayniqsa diqqatga sazovordir. Mamlakat 2025 yilga kelib faqat elektr avtomobillari sotib olishni rejalashtirmoqda. Buning uchun hukumat elektr avtomobillari egalariga katta soliq imtiyozlari beradi, shahar markazlarida bepul zaryadlash stansiyalari tarmog'ini yoymoqda. Natijada, 2024 yil holatiga ko'ra, Norvegiyada sotiladigan yangi avtomobillarning 80% elektr avtomobillaridan iborat. Daniyaning Kopengagen shahri esa velosiped madaniyatini rivojlantirish bo'yicha namunali ish olib bormoqda. Shaharda aholining 50% ishga velosipedda boradi, bu esa transportdan kelib chiqadigan ifloslanishni sezilarli darajada kamaytirgan.

Germaniyaning "Energiewende" (Energiya Transformatsiyasi) dasturi butun dunyoga namuna bo'lib xizmat qilmoqda. Mamlakat 2022 yilga kelib barcha atom elektr stansiyalarini yopishga muvaffaq bo'ldi va 2030 yilga kelib energiya 80% ni qayta tiklanadigan manbalardan olishni maqsad qilib qo'ygan. Buning uchun hukumat quyosh va shamol energiyasini rivojlantirishga katta mablag'lar ajratmoqda. "Yashil G'ildirak" deb nomlangan maxsus dastur doirasida ekologik toza korxonalariga subsidiyalar berilmoqda, ularga kreditlar va soliq imtiyozlari taqdim etilmoqda. Shuningdek, Germaniya energiya tejavchi texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etishga katta e'tibor beradi. Masalan, passiv uylar qurilishi – bu binolar energiyani ancha tejab ishlatadi va an'anaviy uylarga nisbatan 90% kam energiya sarflaydi.

Niderlandiya barqaror transport tizimini shakllantirish bo'yicha dunyoda yetakchi hisoblanadi. Mamlakat 2030 yilga kelib benzinli avtomobillarni butunlay taqiqlashni rejalashtirmoqda. Amsterdam shahri esa velosiped madaniyatining poytaxti sifatida tanilgan. Shaharda 400 kilometrdan ortiq velosiped yo'llari mavjud bo'lib, aholining katta qismi kunlik harakatlanishda velosipeddan foydalanadi. Niderlandiyaning qishloq xo'jaligi sohasidagi yutuqlari ham diqqatga sazovordir. Mamlakat vertikal fermerlik, gidroponika va aqlli sug'orish tizimlarini joriy etib, dunyodagi eng barqaror qishloq xo'jaligi modellaridan birini yaratgan. Bu usullar suvni tejash, pestitsidlardan foydalanishni kamaytirish va hosildorlikni oshirish imkonini beradi.

Amerika Qo'shma Shtatlarida Kaliforniya shtati iqlim o'zgarishiga qarshi kurash bo'yicha eng faol siyosat olib borayotgan hudud hisoblanadi. Shtat 2035 yilga kelib benzinli avtomobillarni sotishni taqiqlashni rejalashtirmoqda. Bundan tashqari, Kaliforniya quyosh energiyasini rivojlantirish bo'yicha mamlakatda yetakchilik qilmoqda. 2024 yil holatiga ko'ra, shtat elektr energiyasining 40% quyosh panellari orqali ishlab chiqarilmoqda. Kanada esa tabiiy resurslardan barqaror foydalanish bo'yicha qiziqarli tajribaga egadir. Mamlakat 2023 yilda "Yashil Vodiy" loyihasini ishga tushirdi, unga ko'ra ekologik toza texnologiyalarni ishlab chiqadigan korxonalariga soliq imtiyozlari beriladi. Kanadaning elektromobilizatsiya sohasidagi yutuqlari ham diqqatga sazovordir – mamlakatda elektr avtomobillari uchun zaryadlash stansiyalari tarmog'i tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda.

Yaponiya chiqindilarni qayta ishlash bo'yicha dunyodagi eng rivojlangan tizimga egadir. Kamikatsu shahri "Zero Waste" (chiqqan chiqindisiz) konsepsiyasini amalga oshirish bo'yicha namunali shahar sifatida tanilgan. Shaharda chiqindilarning 80% qayta ishlanadi, qolgan 20% esa kompostlanadi yoki yoqiladi. Yaponiyaning avtomobilsozlik giganti Toyota kompaniyasi vodorodli avtomobillar ishlab chiqarish bo'yicha katta muvaffaqiyatlarga erishdi. Janubiy Koreyaning "Yashil Koreya" dasturi esa mamlakatni 2025 yilga kelib uglerod chiqarilishini 40% kamaytirishga qaratilgan. Seul shahri aqlli shahar texnologiyalarini joriy etish bo'yicha katta ish olib bormoqda – bu yerda transport tizimini boshqarish, energiya taqsimoti va chiqindilarni yo'naltirish bo'yicha raqamli yechimlar qo'llanilmoqda.

Xorijiy mamlakatlarning barqaror rivojlanish bo'yicha tajribalarini o'rganib, O'zbekiston uchun quyidagi amaliy saboqlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

Birinchidan, qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirishga alohida e'tibor berish zarur. Mamlakatimizda quyosh energiyasi potentsiali juda yuqori bo'lib, uni samarali foydalanish uchun xususiy investorlarni jalb qilish, soliq imtiyozlari berish va texnologik bazani mustahkamlash lozim.

Ikkinchidan, elektr transportini joriy etish bo'yicha bosqichma-bosqich dastur ishlab chiqish muhim. Buning uchun Toshkent va boshqa yirik shaharlarda velosiped yo'llarini kengaytirish, jamoat transportini elektrlashtirish va elektr avtomobillari uchun infratuzilmani rivojlantirish kerak.

Uchinchidan, atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha qonuniy bazani yanada takomillashtirish, ekologik standartlarni qattiqroq nazorat qilish zarur.

To'rtinchidan, aholini ekologik ongini oshirish, qayta ishlash madaniyatini yoyish va barqaror iste'molchilikni rag'batlantirish muhim vazifalardan hisoblanadi.

Xorijiy mamlakatlarning barqaror rivojlanish bo'yicha tajribalari shuni ko'rsatadiki, bu yo'nalishda muvaffaqiyatga erishish uchun hukumat, biznes va jamiyatning uyg'un hamkorligi, uzoq muddatli strategiyalar ishlab chiqish va ularni izchil amalga oshirish zarur. O'zbekiston ham o'zining iqtisodiy rivojlanishini ekologik jihatdan barqaror yo'nalishda davom ettirishi, buning uchun rivojlangan mamlakatlarning eng yaxshi amaliyotlaridan o'rganishi va ularni mahalliy sharoitga moslashtirishi mumkin. Barqaror rivojlanish nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilish, balki iqtisodiy samaradorlikni oshirish va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashning asosiy vositasi sifatida kelajakda ham mamlakatimiz taraqqiyotining muhim yo'nalishi bo'lib qolishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Brundtland, G. H. (1987). Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. United Nations General Assembly document A/42/427.
2. Daly, H. E. (1996). Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development. Beacon Press.
3. Hawken, P., Lovins, A., & Lovins, L. H. (1999). Natural Capitalism: Creating the Next Industrial Revolution. Little, Brown and Company.
4. Raworth, K. (2017). Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist. Chelsea Green Publishing.
5. Sachs, J. D. (2015). The Age of Sustainable Development. Columbia University Press.
6. Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J. P. (2009). Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.